

Janusz Jasiński

Andrzej Wakar : historyk Warmii i Mazur (1920-1995)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 323-325

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ WAKAR

Historyk Warmii i Mazur (1920—1995)

Urodził się 30 listopada 1920 r. w Warszawie w rodzinie profesorskiej. Jego ojciec, Włodzimierz Wakar, demograf, statystyk i ekonomista, interesował się już przed I wojną światową ludnością polską w Prusach Wschodnich. Andrzej Wakar, ukończywszy Gimnazjum im. W. Górskiego w 1938 r., immatrykułował się na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. W czasie powstania warszawskiego brał czynny udział w obronie cywilnej miasta. Do Olsztyna przybył na początku kwietnia 1945 r., skąd wkrótce udał się do Bartoszczyk, by przez trzy lata pełnić tam funkcję wicestarosty i przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. W latach 1948—1951 był kierownikiem Wydziału Ogólno-Organizacyjnego Zarządu Miejskiego w Olsztynie, a następnie, do 1956 r., sekretarzem Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych i pierwszej połowie sześćdziesiątych pracował jako redaktor i dziennikarz w „Warmii i Mazurach” oraz „Panoramie Północy”. Przez pięć lat redagował „Kalendarz dla Warmii i Mazur”. W 1967 r. powierzono mu stanowisko dyrektora Wydawnictwa „Pojezierze”, które przez szereg lat łączył z funkcją redaktora naczelnego. W 1988 r. przeszedł na emeryturę.

Problemem ludności polskiej na Warmii i Mazurach zainteresował się w okresie bartoszczyckim, pod wpływem Jana Brzeszczyńskiego, przedwojennego działacza ruchu polskiego w tym regionie.

Na temat historii Mazur i Warmii pierwsze próbki pisarskie Wakara ukazały się w połowie lat pięćdziesiątych. Dotyczyły one polskiego szkolnictwa, Wojciecha Kętrzyńskiego, Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza oraz kultury polskiej na Warmii i w Prusach Książęcych w epoce Odrodzenia. Wkrótce potem ogłosił wspólnie z Bolesławem Wolskim książeczkę o historii Olsztyna oraz drugą, o polskości Warmii i Mazur.

W 1962 r. ukończył zaocznie studia historyczne na Uniwersytecie Warszawskim, pisząc pracę magisterską pod kierunkiem prof. Stefana Kieniewicza. Rzecz ta, zatytułowana *Przebudzenie narodowe Warmii 1886—1893*, ukazała się drukiem w 1965 r. Podstawowe źródło do niej stanowiły zachowane w Polsce roczniki „Gazety Olsztyńskiej”. Później, gdy Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego sprowadził ze Lwowa mikrofilmy pozostałych roczników, do 1913 r., Wakar i Wojciech Wrzesiński mogli opublikować monografię całego pisma w stulecie jego powstania — *Gazeta Olsztyńska w latach 1886—1939*, (Olsztyn 1986). Za powyższe studium obaj autorzy

otrzymali nagrodę Instytutu Zachodniego. Uzupełniwszy kwereńdę, głównie o lata 1914—1918, Wakar zgłosił nową wersję monografii pisma jako dysertację doktorską. Promował się w 1988 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika pod kierunkiem prof. Sławomira Kalembki.

Andrzej Wakar wydał w 1971 r. obszerną, bo liczącą ponad 400 stron druku, historię swego miasta pt. *Olsztyn 1353—1945*. Zwracał tu uwagę przede wszystkim na dzieje ludności polskiej, na polskie organizacje, jak również na rozwój przestrzenny miasta. Książka napisana przystępnym językiem po dziś dzień stanowi swego rodzaju encyklopedię dawnego Olsztyna. Pomimo pewnych braków w odniesieniu do elementu niemieckiego, odegrała bardzo ważną rolę w kształtowaniu świadomości historycznej nowego społeczeństwa grodu nad Łyną. Wakar był ponadto autorem lub współautorem następujących monografii powiatów i miast: giżyckiego, węgorzewskiego, bartoszyckiego, Olsztynka i Krynicy Morskiej.

Należy też przypomnieć książkę *Balwany chwalc bez zakonu żył* (1986). Jest to zbiór 32 szkiców zebranych z różnych okresów życia. Niemal w całości dotyczą Warmii i Mazur, chociaż jest w nich mowa i o Kaliningradzie. Autor w znakomity sposób spopularyzował wiele wątków z dziejów naszego regionu, a jednocześnie zaprezentował wspaniałą erudycję historyczną.

Dał się także poznać jako naukowy edytor tekstów historycznych. Wymieńmy tu zebrane pisma Wojciecha Kętrzyńskiego (*Szkice*, wyd. I 1977, wyd. II 1984) oraz etnograficzne dzieło pisarza litewskiego, Kristijonasa Donelajtisa — *Pory roku*, (Olsztyn 1982). Natomiast prowadzona przez niego kronika miejska Olsztyna z powodu niedopracowania warsztatowego ma dla nauki znaczenie nieco mniejsze (*Kronika Olsztyna 1945—1950*, Olsztyn 1972).

W środowisku humanistycznym, a szczególnie historycznym i polonistycznym całej Polski, Andrzej Wakar wślawił się przede wszystkim zainicjowaną przez siebie i prowadzoną z dużym rozmachem serią wydawniczą „Literatura Warmii i Mazur w Dawnych Wiekach”. Składały się na nią naukowe edycje pism autorów pochodzących przeważnie z Warmii i Prus Książęcych lub związanych z tymi obszarami swą pracą i zamieszkaniem. Wymieńmy przykładowo następujących autorów z okresu nowożytnego: Dantyszek, Kromer, Hozjusz, Seklucjan, Murzynowski, Leszczyński (król), a z XIX–XX w.: Pietraszewski, Kętrzyński, Barczewski, Kajka czy wreszcie Małłek.

Wydawnictwo „Pojezierze” wznawiało także książki i zbiory artykułów naukowych bądź publicystycznych odnoszących się do Prus Wschodnich i krajów bałtyckich. Przypomnijmy kilka nazwisk: Aleksander Brückner (*Starożytna Litwa. Ludy i bogi*, I wyd. 1979, II wyd. 1984); Włodzimierz Wakar (*Polski korytarz, czy niemiecka enklawa*, 1984), Stanisław Srokowski (*Z krainy Czarnego Krzyża*, 1980). Duże znaczenie, nie tylko dla historyków, ma cykl autorów pamiętników w różny sposób powiązanych z terytorium Warmii i Mazur: Emilia Sukertowa-Biedrawina, Klemens Frenszkowski, Otylia Grotowa, Maria Zientara-Malewska, Władysław Gębik, Alojzy Śliwa, Paweł Sowa, Władysława Knosała, Adam Uziębło i in.

Inną inicjatywą Andrzeja Wakara była seria „Biografie”. W latach 1971—1988 ukazało się w tym cyklu 11 książek. Przeważnie dotyczyły one postaci działających w XIX–XX w. chociaż wydana została także bardzo poczytna biografia o prywatnym życiu Kopernika.

W Wydawnictwie „Pojezierze” drukowali swe dzieła również autorzy spoza Olsztyna, ale od lat współpracujący z Olsztynem, by wymienić m.in.: Mariana Biskupa, Wiesława Bieńkowskiego, Władysława Chojnackiego, Janusza Małka, Wojciecha Wrzesińskiego, a w ostatnich latach Karola Górskiego i Henryka Barycza.

Mówiąc o seriach wydawniczych, nie można pominąć kilkunastu monografii miast

i powiatów. Chociaż z dzisiejszej perspektywy trzeba zgłosić do nich sporo zastrzeżeń, zwłaszcza do części dotyczących okresu Polski Ludowej, to jednak wypada powiedzieć, że spełniły one swoistą rolę integracyjną wśród dzisiejszego społeczeństwa regionu. Najpierw rozbudzały zainteresowanie tymi ziemiemi, z czasem współdziałały w tworzeniu uczuciowych więzów z bliższą ojczyzną.

Chociaż Andrzej Wakar interesował się przede wszystkim problematyką ludności polskiej w Prusach Wschodnich, to przecież nie był obojętny na wartości naukowe i literackie autorów niepolskich. Przypomnijmy, że sam opracował litewskie *Pory roku*, że wydał w tłumaczeniu polskim kilka książek Ernsta Wiecherta oraz podręcznik szkolny von Rochowa. Podjął także kroki w celu opublikowania w polskim przekładzie *Ideji polskości* Ferdynanda Gregoroviusa. I odwrotnie, mało kto już pamięta, że wydał w „Pojezierzu” w języku białoruskim *Pana Tadeusza*.

Andrzej Wakar wydrukował w „Głosie Olsztyńskim”, „Panoramie Północy”, „Warmii i Mazurach”, „Gazecie Olsztyńskiej”, „Słowie na Warmii i Mazurach” i w innych pismach kilkaset artykułów popularyzujących dzieje Warmii i Mazur. Nic dziwnego, że w 1977 r. Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Historycznego przyznał mu II nagrodę za upowszechnianie historii regionu, a w 1989 r. Walne Zgromadzenie Delegatów PTH nadało mu godność członka honorowego Towarzystwa. Dodajmy, że przed nim zaszczytem tym w Oddziale Olsztyńskim PTH obdarowano tylko biskupa Jana Obląka (zm. 1988).

Znaczenia Andrzeja Wakara dla rozwoju środowiska historycznego Olsztyna — i szerzej — humanistycznego, nie sposób przecenić. Nie ma prawie żadnego liczącego się człowieka pióra wśród ludzi nauki, dziennikarzy, pisarzy czy dawnych działaczy polskich, który by nie publikował w jego Wydawnictwie swych dzieł, esejów, publicystyki, utworów literackich lub pamiętników. Wspominamy dzieło jego życia z dużą wdzięcznością.

Andrzej Wakar przeszedł głęboką ewolucję polityczną i duchową — od bliskiego związania się z partią komunistyczną w młodości, do zdecydowanej opozycji w latach osiemdziesiątych, i od tak typowego w środowiskach lewicującej młodzieży agnostycyzmu do całkowitego pojednania się z Bogiem.

Zmarł 21 maja 1995 r., pochowany został na cmentarzu w Olsztynie przy ul. Poprzecznej.

Janusz Jasiński